

GAUDEAMUS

K životnímu jubileu Karla Eliáše

Představovat profesora Karla Eliáše odborné veřejnosti, zvláště pak čtenářům *Právnicka*, je jako nést jej jak sovu do Atén. Je osobností rozhodujícím způsobem formující moderní české obchodní právo. Jeho práce o obchodních korporacích (1994), a především pak fenomenální třídlíný *Kurs obchodního práva* (1995) přinesly v polovině 90. let minulého století, kdy se české právo stále utápělo v neblahém dědictví socialistického práva, zcela novou perspektivu a významně ovlivnily celou generaci české komercialistiky. Její úzký kabát však Karel Eliáš postupně opouští a s přelomem století se čím dál zřetelněji projevuje jeho civilistický duch zajímavější se o širší okruh témat a o soukromé právo jako celek. Nejpozději vydáním *Velkého akademického komentáře k občanskému zákoníku* (2008) bylo nasnadě, že jeho vliv na české soukromé právo se nebude omezovat jen na právo obchodní a že bude zásadní. To už měl ostatně za sebou několik let prací na přípravě osnovy nového občanského zákoníku. Coby hlavní autor tohoto vskutku historického díla se především v období posledních let před jeho účinností (2014) zaryl do vědomí (nejen právnické) veřejnosti jako jednou velebený, jednou haněný symbol rekonstrukce českého soukromého práva.

Jeho vědeckou a legislativní činnost nelze oddělit od činnosti pedagogické. Možná by sám svoji roli pedagoga předřadil ostatním. Jakkoli kvůli nešťastným změnám na právnické fakultě v Plzni a následnému vyřízení agendou nového občanského zákoníku plnohodnotně působil jako vysokoškolský učitel spíše pouze v letech 1993 až 2011, přesto se nesmazatelně vryl do paměti snad všech studentů, kteří v té době prošli plzeňskou fakultou. Jeho specifický styl oblékání a projevu byl již mnohými zmiňován, účtyhodný je ale především v českých poměrech neobvykle vysoký počet žáků, kteří se dodnes k němu spontánně hlásí a mezi něž patří také řada významných osobností mladší generace českých právníků. Ostatně též ve většině jeho odborných děl lze vysledovat určitý pedagogický podtón. Kolegou a mentorem mladším kolegům se stal i na půdě Ústavu státu a práva Akademie věd České republiky, kde začínal své akademické působení a kde je dnes snad nejvíce na domácí půdě. Ústavem vydávaný nejstarší český právnický časopis *Právník* si ostatně dnes nelze bez role Karla Eliáše coby dlouholetého předsedy redakční rady dost dobře představit.

Sám Karel Eliáš je pak žákem Viktora Knappa a jeho prostřednictvím vlastně jistým způsobem i nepřímým žákem Antonína Randy či Jana Krčmáře, ale zejména Emanuela Tilsche a Emila Svobody. Zatímco na slova svého učitele nepřisáhá, ke Krčmářovu, Tilschovu či Randovu vědeckému odkazu se setrvale odkazuje. Vztah Viktora Knappa, tohoto *enfant terrible* české civilistiky, a Karla Eliáše, dokládá, že vztah učitele a žáka je vztahem především osobním a vymyká se banálnímu schematismu akademických kariérních řádů a instrumentální loajality. Odhaluje i Eliášovu příznačnou otevřenost a nepředpojatost. Ovšem i zatím spíše nedoceněnou roli Viktora Knappa. Jak byl Knapp nad propastí socialistického práva mostem Juditiným, vybudoval Eliáš na jeho opěrných bodech most Karlův a dal ho všanc nejen svým žákům, ale všem těm, kdo po něm chtějí jít. Jeho zásluhou naše současné soukromé právo myšlenkově navázalo na přerušenu tradici české předúnorové civilistiky a právě s oporou v ní se plně zařadilo do kontextu současného

evropského soukromého práva. Jeho zásluhou též zdražila, a kolem přelomu století nakonec v podstatě zmizela z antikvariátů stará rakouská a prvorepubliková právnícká literatura (již jsme dodnes lovci a sběrači). Mýlí se však ti, kdo *Karlu Eliášovi* přisuzují sklon k historizující nostalgii. Pletou si ji s kritickým konzervatismem, v němž se odráží zkušenost slepých uliček, ve kterých se potácelo socialistické právo. „*Literatura, byť i vytištěná ve sbírce zákonů, může metat kozelce – život nikoli.*“¹

Zcela zásadní byla pro české právo role *Karla Eliáše* jakožto proponenta obnovení duality práva, především tedy obnoveného pojetí soukromého práva jako autonomního normativního rámce, který je základem právního řádu. Soukromého práva, jehož ústředním ohniskem je individuální, konkrétní člověk. Které je na politice nezávislé a státu nadřazené. Soukromé právo, které není instrumentální, ale je samo sobě cílem a smyslem. Tato zásadní politicko-filozofická idea se prolíná celým novým občanským zákoníkem, především však se kodifikuje v jeho úvodní části v podobě vymezení soukromého práva a jeho zásad, která z celého zákoníku nese nejmarkantnější stopy *Eliášova* autorství. Její význam zřejmě stále ještě zcela nedohlížíme. Však se též *Karel Eliáš* k otázce role lidské svobody, autonomie vůle a prioritě soukromého práva opakovaně vrací² a v jeho díle silně rezonuje nejen kantiánský náhled na společnost a právo, ale také důraz na roli každého člověka a úctu k němu. Ostatně dílo *Karla Eliáše* nelze vnímat jen jako dílo právníka, vždy měl tendence své názory filozoficky ukotvit a navázal tak nejen *Tilsche* nebo *Svobodu*, tohoto poutníka za hranice pozitivistických kruhů,³ ale i na *Camuse* či *Nietzscheho*.

Svojí zásluhou na tvorbě, ale též na prosazení nového občanského zákoníku se stal *Karel Eliáš* ještě za svého života historickou osobností. To je samozřejmě velkým osobním úspěchem, nicméně ten může mít i odvrácenou stranu. U legislativního díla platí ještě více než v jiných případech, že ožívá vlastním životem a vymyká se moci svého autora. Může být tedy obtížné opustit onu historickou zodpovědnost a vykročit z prostoru, který dějiny autorovi vymezily. Je složité ztratit autorský dohled a balancovat na hraně bezmocného pozorovatele, ale i toto zdání může klamat. Třeba i zde platí *Kunderův* postřeh, že dílo vždy musí být o trochu inteligentnější než autor. Možná by nicméně při interpretaci občanského zákoníku a jeho následném životě nebylo od věci si někdy vzpomenout na *Eliášovu* filozofickou linii, na jeho učitele, možná by se leccos osvětlilo, dávalo by více smysl. Dílo svého autora vždy přežije, to ale neznamená, že žije bez něj.

Je paradoxní, že o navrácení českého soukromého práva do tradičního evropského kulturního a ideového rámce se zásadním způsobem zasloužil podnikový právník sokolovských hnědouhelných dolů a briketáren. Avšak kdo více může říci o tom, co je právo, než kdo jej osobně zakouší ve sprostém hornickém životě, byť z kanceláří generálního ředitelství dolů nebo úřadoven TJ Baník Sokolov. *Karel Eliáš* jistě není člověk davu, těžko ho podezírat z toho, že byl v první linii. Stěží by však české soukromé právo mohl z post-

¹ SVOBODA, Emil. *Obrany a útoky*. Praha: Al. Srdce, 1926, s. 21 an., cit. dle ELIÁŠ, Karel. Civilistické archaismy v moderní době. In: DULAKOVÁ, Denisa – SKORKOVÁ, Veronika (ed.). *Zborník odborných príspevkov z konferencie „Užitočné neznáme inštitúty v občianskom práve“*. Paneurópska vysoká škola, 2018, s. 15.

² Srov. především ELIÁŠ, Karel. K justifikaci pravidla o nezávislosti uplatňování soukromého práva na uplatňování práva veřejného. *Právník*. 2014, roč. 153, č. 11, s. 1007–1047; ELIÁŠ, Karel. *Vlastnictví a právo v tenzi mezi stabilitou a proměnlivostí zákonodárství. Slavnostní přednášky Akademie věd České republiky*. Praha: Academia, 2017; ELIÁŠ, Karel. První zásada soukromého práva. In: ZOUFALÝ, Vladimír (ed.). *XXVII. Karlovarské právnícké dny: sborník příspěvků*. Praha: Leges, 2019, s. 512–531.

³ ELIÁŠ, Karel (ed.). *Poutník za hranice pozitivistických kruhů. Výbor z díla. Emil Svoboda*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.

socialistického marasmu vyvést mistr běžnému životu indiferentních scholastických cvičení, který shlíží na život *ex cathedra*. Stěží by však uspěl i ten, jehož vlastní život by zásadně neformovaly hluboké kulturně-politické změny, jimiž česká společnost v posledním půlstoletí prošla. Stěží by formoval nové české soukromé právo, kdo by neměl prožitky různých perspektiv, z nichž lze naši společnost nazírat. *Karel Eliáš* stál v obém, nejen v abstraktním světě juristických idejí, ale i v trochu odtazitém, ale vnitřně prožitém světě lidí, jejich osudů a příběhů. Tvorba kodexu soukromého práva vylučuje kýčovitý sentiment, přináší chlad modelových normativních situací, což ale z autora nemaže jeho cit a duši, nedělá to z něj stroj. *Profesor Eliáš* nikdy strojem nebyl, přese vše zůstal plně autentickým člověkem se svými silnými i slabými stránkami, a tak nejen české právo, ale zejména jeho žáci a spolupracovníci nesou otisk jeho duše v dobrém i ve zlém.

Vlastimil Pihera* – Bohumil Havel**

* JUDr. Vlastimil Pihera, Ph.D., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: vlastimil.pihera@ilaw.cas.cz.

** Doc. JUDr. Bohumil Havel, Ph.D., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: bohumil.havel@ilaw.cas.cz.